

УДК 341.645

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.100>

ВПЛИВ РІШЕННЯ ЄСПЛ «КАВЕРЗІН ПРОТИ УКРАЇНИ» НА ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

Коломієць Н.В.,

доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0001-5609-2651

Галушка Д.Ю.,

здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Коломієць Н.В., Галушка Д.Ю. Вплив рішення ЄСПЛ «Каверзін проти України» на посилення кримінальної відповідальності за катування.

У статті досліджується вплив рішення Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України» на правові механізми кримінальної відповідальності за катування в Україні. Рішення ЄСПЛ стало визначальним моментом у формуванні національної правової бази та суттєво вплинуло на посилення санкцій проти катувань. Розглянуто імплементацію рішення суду в українське законодавство, аналіз змін до Кримінального кодексу, а також взаємодію міжнародного та національного права в контексті захисту прав людини. Стаття підкреслює роль ЄСПЛ як важливого інструменту у боротьбі проти катувань, висвітлюючи важливість судових прецедентів для законодавчих та судових реформ. В ході дослідження використовуються дані юридичних документів, аналітичні звіти, а також актуальні дані про виплати компенсацій за рішеннями ЄСПЛ, що вказують на необхідність подальших змін у сфері прав людини в Україні.

Проаналізовано наслідки прийняття рішення ЄСПЛ для української правової практики, зокрема, зміни, що стосуються кримінальної відповідальності за катування. Розкрито деталі змін у Кримінальному кодексі України, що були внесені після рішення, та оцінено їх вплив на покращення правового середовища. Дослідження також зосереджується на ролі і ефективності заходів, які були вжиті державою для виконання рішення суду, та на викликах, з якими Україна досі стикається у забезпеченні адекватного розслідування випадків катувань.

Подальший розвиток ситуації з правами людини в Україні вимагає не лише законодавчих змін, а й культурної та інституціональної трансформації правоохоронної системи. Стаття надає рекомендації щодо необхідності подальшого реформування пенітенціарної системи та судової влади, щоб зміцнити захист прав людини та надійність правосуддя. Висвітлюються перспективи України в контексті міжнародних зобов'язань і потреби в адаптації національної правової системи до стандартів ЄСПЛ. Розробка чітких процедурних гарантій та зміцнення юридичної відповідальності за порушення прав людини може значно підвищити довіру громадськості до правосуддя і сприяти загальній правовій стабільності в країні.

Ключові слова: ЄСПЛ, катування, нелюдське поводження, кримінальна відповідальність, права людини, законодавчі зміни.

Kolomiyets N.V., Galushka D.Yu. The impact of the ECHR decision "Kaverzin v. Ukraine" on strengthening criminal liability for torture.

This article explores the impact of the European Court of Human Rights' decision in the case of «Kaverzin v. Ukraine» on the legal mechanisms for criminal liability for torture in Ukraine. The ECtHR's ruling marked a pivotal moment in shaping national legal frameworks and significantly influenced the enhancement of penalties against torture. The implementation of the Court's decision into Ukrainian legislation, an analysis of amendments to the Criminal Code, and the interaction between international and national law in protecting human rights are examined. The article highlights the role of the ECtHR as a crucial tool in the fight against torture, emphasizing the importance of judicial precedents for legislative and judicial reforms. The study utilizes data from legal documents, analytical reports, and current data on compensations paid following ECtHR decisions, indicating the need for further changes in the human rights sphere in Ukraine.

The consequences of the ECHR decision for Ukrainian legal practice are analyzed, in particular, the changes related to criminal liability for torture. The details of the changes to the Criminal Code of Ukraine that were made after the decision are disclosed and their impact on improving the human

rights environment is assessed. The study also focuses on the role and effectiveness of the measures taken by the state to implement the Court's decision and the challenges that Ukraine still faces in ensuring adequate investigation of torture cases.

Further development of the human rights situation in Ukraine requires not only legislative changes, but also cultural and institutional transformation of the law enforcement system. The article provides recommendations on the need for further reform of the penitentiary system and the judiciary to strengthen the protection of human rights and the reliability of justice. The article highlights the prospects of Ukraine in the context of international obligations and the need to adapt the national legal system to the standards of the ECHR. The development of clear procedural guarantees and strengthening legal accountability for human rights violations can significantly increase public trust in justice and contribute to overall legal stability in the country.

Key words: ECtHR, torture, inhuman treatment criminal liability, human rights, legislative changes.

Постановка проблеми. Проблема катувань та нелюдського поводження залишається гострою і актуальною у контексті дотримання прав людини в Україні. Часті звернення до Європейського суду з прав людини свідчать про системні недоліки в правоохоронній та судовій системах, які не завжди ефективно реагують на такі порушення. Необхідність усунення цих проблем підкреслюється міжнародними зобов'язаннями України і вимагає відповідних законодавчих та інституціональних змін. Рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України» наголосило на цій проблематиці, звертаючи увагу на необхідність посилення заходів щодо захисту від катувань і покращення умов утримання.

Метою дослідження є аналіз впливу рішення Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України» на посилення кримінальної відповідальності за катування в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Стан опрацювання теми впливу рішення ЄСПЛ «Каверзін проти України» на посилення кримінальної відповідальності за катування відображає активну увагу українських науковців до питань реалізації та імплементації рішень Європейського суду з прав людини у національну правову систему. Особливо такі вчені, як О. Кучинська, Т. Фулей, Р. Баранік, Г. Куцкір і інші, зосередили свої дослідження на аналізі процесуальних аспектів діяльності ЄСПЛ, а також на впровадженні його рішень в українське законодавство. Незважаючи на значні досягнення, в науковому середовищі залишаються відкритими питання, пов'язані з оптимізацією процесів використання практики ЄСПЛ як ефективного джерела права, що потребує подальших досліджень та аналізу.

Виклад основного матеріалу . Катування являє собою одне з найсерйозніших порушень прав людини, яке категорично заборонене міжнародним правом. Основним міжнародним документом, що регулює заборону катування, є Конвенція ООН проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або гідність-принижуючих видів поводження і покарання, прийнята 10 грудня 1984 року. Згідно з цією Конвенцією, катування визначається як «будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» [2].

Стаття 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод також гарантує захист від катувань та жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання, не містячи при цьому вказівок на специфічні мети або мотиви, що дозволяє Європейському суду з прав людини ширше застосовувати цю норму до різноманітних ситуацій, де фізичне або моральне насильство виявляється [3].

У контексті українського кримінального законодавства, катування регулюється статтею 127 Кримінального кодексу України, яка визначає катування як умисне заподіяння сильного фізичного або морального болю з метою примусу до вчинення або утримання від вчинення будь-яких дій, включаючи витягнення відомостей або зізнань, а також у якості покарання, залякування чи дискримінації [4].

Рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України» заява № 23893/03 від 15 травня 2012 року має важливе значення для розуміння та посилення кримінальної відповідальності за катування. Справа була ініційована заявою пана Олександра Каверзіна до Суду, де він висунув звинувачення проти України згідно зі статтею 34 Конвенції про захист прав людини. Уряд України представляла пані В. Лутковська з Міністерства юстиції. Суд визнав заяву частково прийнятною і розглядав скарги заявника за статтею 3 Конвенції.

Заявник, народжений у 1973 році, був затриманий 12 січня 2001 року за підозрою у вчиненні злочинів, включаючи вбивства і розбій. Він стверджував, що під час затримання та утримання в міліції його катували з метою отримання зізнань, що призвело до втрати зору через тілесні ушкодження. Згодом було проведено медичні огляди, які підтвердили наявність травм. Перші медичні огляди засвідчили наявність тілесних ушкоджень, включаючи крововиливи у білкові оболонки очей і синці. Заявник стверджував, що погіршення зору є результатом зазнаних ушкоджень, незважаючи на його початкові заяви про проблеми із зором ще з дитинства. Судово-медичні експерти визначили, що ушкодження були несерйозними і не призвели до погіршення здоров'я. Заявника утримували під вартою в різних ізоляторах, і він регулярно отримував медичну допомогу, включаючи офтальмологічне лікування. Його справу розглядали в кількох судових інстанціях, де він відкидав звинувачення і стверджував про катування. Верховний Суд України в кінцевому рахунку залишив засудження без змін.

Уряд України в своїх аргументах заперечував наявність катувань чи жорстокого поводження, стверджуючи, що заявник не зазнав серйозних травм, а отримані ним ушкодження могли бути наслідком інших обставин, непов'язаних із затриманням. Щодо медичної допомоги, уряд стверджував, що заявник регулярно отримував необхідну медичну допомогу та лікування. У відповідь на звинувачення у несправедливості судового процесу, уряд підкреслив, що судовий розгляд проводився відкрито, з дотриманням всіх процедурних норм і забезпеченням доступу до правової допомоги. Європейський суд з прав людини в своєму рішенні визнав, що скарги заявника обґрунтовані, констатував порушення статті 3 Конвенції і призначив компенсацію за моральні та фізичні страждання. Суд встановив, що заявника було жорстоко побито під час затримання, що включало використання сили та спецзасобів, які призвели до травмування, в тому числі до втрати зору. Європейський суд з прав людини знайшов докази, які підтверджують факти катування та жорстокого поводження. Уряд не зміг провести ефективне розслідування заяв про катування, що підтверджує порушення зобов'язань забезпечувати розслідування таких випадків, передбачених статтею 3 Конвенції.

Суд постановив, що ці дії та відсутність належного розслідування є порушенням прав заявника згідно з Європейською конвенцією з прав людини, зокрема заборони на катування та нелюдське поводження. У зв'язку з цим були вжиті заходи для компенсації моральної шкоди заявнику, а також рекомендації уряду щодо необхідності змін у практиці розслідування та запобігання подібним порушенням у майбутньому [5]. Приходимо до висновку, що рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України» мало значний вплив на подальшу правову практику та законодавчі зміни в Україні, особливо у контексті кримінальної відповідальності за катування. Це рішення вказало на необхідність України посилити механізми захисту осіб від катувань та жорстокого поводження, особливо в умовах затримання та ув'язнення. Рішення також засвідчило проблеми з ефективністю розслідувань скарг на катування, які вимагали від уряду забезпечити реальну зміну в практиці та законодавстві.

Аналіз змін у кримінальному кодексі України щодо статті 127, яка стосується катувань, показує еволюцію підходів до відповідальності за ці злочини. Редакція до 2009 року визначала катування як умисне заподіяння сильного болю або страждання з метою примусу, отримання інформації або залякування. За цей злочин передбачалось позбавлення волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років залежно від обставин злочину та ступеня участі правоохоронних органів. Після прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування» до ст. 27 Кримінального кодексу внесено зміни, що реагують на міжнародні стандарти, зокрема, рекомендації від Європейського суду з прав людини у справі «Каверзін проти України», де суд вказав на необхідність чіткішого визначення катувань та забезпечення належної відповідальності, особливо серед службових осіб. Це спонукало до введення змін, які підвищили мінімальні строки покарань і розширили сферу застосування статті.

Нова редакція статті значно розширює визначення катування, включаючи будь-які дії, спрямовані на фізичне або моральне страждання з різноманітними мотивами, включно з дискримінацією. Покарання також посилено, особливо для повторних злочинів та злочинів, вчинених представниками держави. Це демонструє зусилля України зі зміцнення прав людини і відповідності до міжнародних обов'язків, а також реакцію на критику з боку міжнародних організацій. Ці зміни відображають більш суворий підхід до питань катувань і спробу запобігти зловживанням серед правоохоронців, наголошуючи на їхній збільшеній відповідальності і впровадженні суворіших мір покарання для державних службовців, особливо тих, хто діє у межах або за підтримки іноземних держав.

Незважаючи на жорсткіші санкції, проблема із катуванням, на жаль, досі залишається актуальною, а випадки катувань і надалі фіксуються. За оцінками судді ЄСПЛ Миколи Гнатовського, Україна продовжує виплачувати значні суми компенсацій за рішеннями Європейського суду через порушення прав людини, включаючи випадки катувань. Це підтверджує, що реформи ще не досяг-

ли своєї мети у повному обсязі. Особливо звертає на себе увагу статистика, згідно з якою кожного місяця Україна виплачує від 100 до 200 тисяч євро за рішеннями ЄСПЛ, що свідчить про значну кількість невіршених справ і неефективність заходів щодо недопущення катувань [6].

Суддя також наголосив на важливості подальшого реформування не лише кримінального кодексу, але й усієї правової системи, що включає пенітенціарну систему, умови утримання під вартою та забезпечення належного судового розгляду. Ці заходи повинні спрямовуватись на реальне зменшення кількості порушень прав людини та підвищення довіри до правосуддя. Такий комплексний підхід може бути більш ефективним у боротьбі з жорстоким поводженням і катуваннями, ніж ізольовані законодавчі зміни.

У 2024 році Європейський суд з прав людини розглянув 44 справи, подані проти України, за статтею 3 Європейської конвенції з прав людини, що стосується заборони катувань та нелюдського або принизливого поводження або покарання. Однією з ключових справ цього року стала справа «Павлюченко проти України». Суд засудив умови тримання під вартою заявника, які визнав такими, що принижують його гідність і порушують статтю 3 Конвенції. Зокрема, Суд вказав на надмірне переповнення, нестачу особистого простору, погану вентиляцію та відсутність належних санітарних умов у в'язниці. Це рішення ґрунтується на принципах, встановлених у попередніх рішеннях суду, таких як у справі «Муршич проти Хорватії», де підкреслювалася важливість достатнього особистого простору і належних умов для забезпечення людської гідності.

Також важливим є рішення у ЄСПЛ «Єрмаков та інші проти України» висвітлює серйозні проблеми з дотриманням стандартів прав людини у контексті умов утримання під вартою. Заявники, які подали заяви на різних етапах і з різних місць, об'єднані їх спільним досвідом порушень статей 3 (заборона катування і нелюдського або принизливого поводження) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Європейської конвенції з прав людини. Порушення, зафіксовані в цій справі, включають неналежні умови тримання, такі як переповненість, недостатність простору, погані санітарні умови, відсутність належного доступу до медичного обслуговування і обмежений доступ до свіжого повітря та природного світла. Ці умови, як встановлено Судом, «принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції і свідчать про нелюдське поводження.

Висновок. Рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України» стало важливим кроком у зміцненні кримінальної відповідальності за акти катувань у Україні. Це рішення відзначило критичні недоліки в українській практиці та правовій системі, які дозволяли недостатнє розслідування випадків жорстокого поводження. Згідно з цим рішенням, Україна вжила заходів для зміни законодавчої бази, що підвищує стандарти кримінальної відповідальності та вводить більш суворі покарання для злочинів, пов'язаних з катуванням. Ці зміни мають на меті привести до зменшення випадків катування та покращення правового захисту жертв. Проте, реалізація цих змін у практиці залишається недостатньою. Статистика виплат компенсацій за рішеннями ЄСПЛ свідчить про продовження випадків катувань і жорстокого поводження, що ставить під сумнів ефективність впроваджених заходів. Незважаючи на законодавчі зміни, необхідно також зміцнювати механізми внутрішнього контролю і нагляду за діями правоохоронних органів та забезпечувати незалежність судових розглядів. Тільки цілісний підхід до реформування правоохоронної та судової систем може гарантувати реальне зменшення випадків катувань і забезпечити справедливість та права людини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення 10.12.2024).
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#top (дата звернення 10.12.2024).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 10.12.2024).
4. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.12.2024).
5. Справа «Каверзін проти України» (Заява № 23893/03) Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 15.05.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851/conv#Text.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX.

7. Гнатовський М. Щомісяця Україна винна людям за рішеннями суду від 100 до 200 тисяч євро. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3869488-mikola-gnatovskij-sudda-espl-vid-ukraini.html> (дата звернення 10.12.2024).
8. Справа «Павлюченко проти України» (Заява № 23462/22) Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 14.11.2024. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/12/03/20241203225751-23.pdf> (дата звернення 10.12.2024).
9. Справа «Єрмаков та інші проти України» (Заява № 50634/21) Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 14.11.2024. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01968> (дата звернення 10.12.2024).